

Muzikinis ugdymas Vilniaus mokytojų institute 1875–1900 m.

Kamilė Rupeikaitė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius

El. paštas: kamile_r@yahoo.com

Straipsnyje, remiantis Lietuvos valstybės istorijos archyve saugoma medžiaga, pirmą kartą aptariamas muzikinis ugdymas Vilniaus mokytojų institute nuo jo įkūrimo 1875 m. iki 1900-ųjų. Muzikinis ugdymas aptariamuoju instituto veikimo laikotarpiu neatsiejamas nuo carinės Rusijos ideologijos ir kultūros bei stačiatikių bažnyčios tradicijų. Institute buvo mokoma rusų kompozitorių kūrinių, liaudies dainų, parankių caro valdžiai ir rusinimo politikai.

Straipsnyje aptariama instituto įkūrimo istorija, dainavimo ir muzikos mokymas kitų disciplinų kontekste, mokymo programos, instituto auklėtinių praktika ir muzikos dėstymo prie instituto įkurtoje miesto mokykloje sistema, personalijos. Tarp asmenų, kurių veiklai ir nuopelnams skiriama daugiausia dėmesio, yra pirmasis dainavimo, istorijos ir geografijos mokytojas Vasilijus Spaskis, institute dėstęs 1875–1883 m. Iš aprašų ir minimų apdovanojimų akivaizdu, kad jis pasižymėjo aukšta kvalifikacija ir profesionalumu, savo darbo metais sugebėjo išugdyti kokybiškai ir darniai keliais balsais giedojusį instituto chorą.

RAKTAŽODŽIAI: Vilniaus mokytojų institutas, muzikinis ugdymas, Vasilijus Spaskis, dainavimas

Instituto įkūrimo istorija

Po 1863 m. sukilimo numalšinimo vadinamajame Rusijos imperijos Šiaurės vakarų krašte buvo atidaromos liaudies mokyklos, į kurias dėstyti kviečiami mokytojai iš vidurinių Rusijos imperijos gubernijų miestų. Pirmoji mokytojų seminarija Vilniaus gubernijoje įsteigta 1864 m. Molodečne (dab. Baltarusija); jos tikslas – rengti vietinės kilmės mokytojus. Po to kūrėsi kitos seminarijos, ir kilo idėja įsteigti Vilniaus mokytojų institutą, kadangi trūko mokytojų naujai steigiamose miestų mokyklose¹. XIX a. 7–9 deš. kultūros ir švietimo įstaigų kūrimo atžvilgiu Vilniuje, tuomet priklausiusiame Rusijos imperijai, buvo intensyvūs, tačiau skirti būtent rusų kultūros įtvirtinimui ir plėtrai: rusų dailininko Ivano Trutnevo iniciatyva 1866 m. atidaryta piešimo mokykla, rengusi profesionalius dailininkus, 1867 m. – Vilniaus viešoji biblioteka, tais pačiais metais įkurta pirmoji privati muzikos mokykla, mokslas joje buvo nemokamas². 1874 m. įsteigta Volfo Ebano vadovaujama Rusų muzikos draugijos Vilniaus skyriaus muzikos mokykla³, 1884 m. lapkritį privačią muzikos mokyklą

1 Двадцатипятилетие 1900: 4.

2 Karčiauskienė; Lukšienė 1983: 214; Visockis 1974: 69. „Didesnių laimėjimų mokykla nepasiekė: net po dvejų metų mokiniai nesugebėjo surengti savo jėgomis koncerto, o pasitelkė į pagalbą vietos muzikos mėgėjus“ (Visockis 1974: 69–70).

3 Melnikas 2008: 161. „Dėstyti mokykloje buvo pakviesti tie patys muzikos mėgėjai, kurie nuolat dalyvaudavo koncertuose bei mokydavo muzikos privačiai: pianistai R. Bloch, M. Zinovjeva, N. Liniovas <...>, smuikininkas F. Lopatinskis ir kiti. Pažymėtina, kad dėstytojų tarpe pirmaisiais mokslo metais <...> buvo įžymus čekų kompozitorius Z. Fibichas, drauge dėstęs muziką ir Vilniaus II gimnazijoje <...>“ (Visockis 1974: 70).

Vilniuje atidarė Sankt Peterburgo konservatorijos A. Rubinšteino klasės auklėtinė Adelaida Lvovna Spaskaja⁴. 1873 m. įsteigtas Vilniaus žydų mokytojų institutas, 1875 m. – Vilniaus mokytojų institutas (rus. *Виленский учительский институт*, priklausė Vilniaus švietimo apygardai) siekiant patenkinti augantį carinės valdžios poreikį parengti mokytojus Vilniaus miesto mokykloms.

Institutas gimė ir formavosi uždraustos lietuviškosios spaudos lotyniškais rašmenimis laikotarpiu, Lietuvos kultūrai itin nepalankiu metu, ir visa savo ideologija buvo persunktas carinės politikos. Teigiama, kad jame mokytis, o tuo labiau dėstyti, galėjo tik stačiatikių tikėjimo asmenys, kurie įstodavo baigę mokytojų seminariją arba sėkmingai išlaikę stojamuosius egzaminus⁵.

Straipsnyje aptariama instituto įkūrimo istorija ir jo raida iki XIX a. pab., pagrįsta LVIA dokumentais ir 1900 m. leidiniu *Двадцатипятилетие Виленского учительского института. 1875–1900. Краткая историческая записка*⁶. Nepaisant to, jog leidinio tekstai dvelkia patosu, akcentuojami politiniai instituto įkūrimo ir veiklos aspektai, carą ir Rusiją bei jos kultūrą aukštinanti ideologija, prorusiškai interpretuojama Lietuvos istorija⁷, be abejonės, instituto veikimo pirmųjų dešimtmečių istorijos tyrimams šis leidinys yra vertinga autentiška instituto gyvavimo laikų medžiaga, liudijanti apie švietimo sistemos ypatumus cariniame Vilniuje.

Instituto įkūrimą paskatino tuometinis Liaudies švietimo ministras grafas Dmitrijus Andrejevičius Tolstojus, teigęs, jog Mokytojų institutas „vienintelis gali duoti miesto mokykloms reikalingą mokytojų kontingentą“⁸. Valstybės taryba, peržiūrėjusi Tolstojaus siūlymą, pritarė idėjai 1874–1875 m. m. pradžiai įkurti institutą, tačiau praktiškai jis pradėjo veikti tik 1875 m. liepos 1 d., kadangi reikėjo surasti ir įrengti patalpas (jų įrengimas ir pritaikymas instituto reikmėms kainavo 10 000 rb.). Instituto direktoriumi paskirtas ir šias pareigas iki 1884 m. ėjo J. F. Kračkovskis, Sankt Peterburgo dvasinės akademijos magistras, buvęs Polocko mokytojų seminarijos direktorius, kuris „energingai ėmėsi kurti šią naują mokslo įstaigą“⁹. Rugsėjo 1 d. įvyko pirmasis instituto Tarybos posėdis, kuriame buvo svarstomas mokinių priėmimas (stoti norą išreiškė per 70 asmenų), priimtųjų mokslai institute prasidėjo apie rugsėjo vidurį.

4 Visockis 1974: 71–72.

5 Nuo 1906 m. sausio 1 d. buvo leista mokytojauti ir katalikams, todėl į institutą priimdavo ir lietuvius. Žr. Juška 2013.

6 Вильна 1900: 90. Autorius nenurodomas.

7 Apie mokymo programą rašoma, kad „ugdant ir stiprinant auklėtinių patriotinius jausmus nemažai dėmesio skiriama tėvynės istorijai ir literatūrai. <...> Mokantis vietinio krašto istorijos, auklėtinių dėmesys atkreiptas į tikrąją jo priklausomybę Rusijai, nurodomi Vilniaus mieste egzistuojantys istoriniai paminklai – senosios stačiatikių šventovės, liudijančios apie šio tikėjimo įsitvirtinimą Lietuvoje; ypač reljefiškai apibūdinamos su stačiatikių tikėjimu ir rusiškumu susijusios iškilios asmenybės, kaip antai metropolitas Josifas Semaško, grafas M. N. Muravjovas ir kt.“ *Двадцатипятилетие 1900: 31.*

8 Ten pat: 5

9 Ten pat: 6.

Iškilingas instituto atidarymas įvyko tik 1875 m. lapkričio 9 d., kai buvo tinkamai įrengtos visos patalpos. Iškilimėse tarp gausiai susirinkusių svečių dalyvavo vyriausiasis krašto valdytojas generolas-adjutantas P. P. Albedinskis, Kauno vyskupas, apygardos globėjas N. A. Sergijevskis, Vilniaus gubernatorius Steblin-Kamenskis, daugelio mokslo įstaigų vadovai ir kiti garbūs šio miesto asmenys¹⁰. Tai rodo, kokia politinė svarba buvo teikiama šiai naujai švietimo įstaigai (carinio Vilniaus kontekste), turėjusiai Vilniaus miestui rengti stačiatikių tikėjimo mokytojus.

Instituto atidarymo iškilmės prasidėjo troparijaus *Dnes blagodat' Sv. Duchas nas sobra* („Šiandien mus subūrė Šv. Dvasios malonė“) giedojimu. Po to apygardos globėjas Sergijevskis perskaitė 1872 m. įsakymą apie mokytojų institutų kūrimą, 1874 m. įsakymą apie Vilniaus mokytojų instituto atidarymą, instituto direktorius Kračkovskis išdėstė šios mokslo institucijos įkūrimo tikslą, kalbėjo apie mokinių kontingentą ir jų teises, dėstomus dalykus, paaiškino, kodėl prie instituto kuriama miesto mokykla; taip pat paminėjo turimas lėšas ir aptarė pirmųjų stojamųjų egzaminų rezultatus, paskelbė priimtųjų auklėtinių sąrašą. Nors mokslai institute dar tebevyko tik nepilnus du mėnesius, per atidarymo iškilmes jau pasirodė auklėtinių choras, su orkestro akompanimentu atlikęs Rusijos imperijos valstybinį himną „Dieve, saugok carą!“¹¹ Po to vyko instituto patalpų ir mokslo priemonių apžiūra. Ypatingą padėką ir pagarbą institutas skyrė Liaudies švietimo ministrui grafui Tolstojui, kurio dėka ir buvo įsteigta mokslo įstaiga – instituto aktų salėje akį traukė jo portretas, kad „mokantiems ir besimokantiems pasitarnautų garbingos, tiesios, grynai rusiškos krypties gyvu pavyzdžiu“¹².

Institutas buvo įkurtas miesto centre – Didžiojoje gatvėje, name, kuris kadaise priklausė Vilniaus universitetui, o jį uždarius 1832 m. atiteko Vilniaus švietimo apygardai. Atliktas kapitalinis remontas, pastatas pritaikytas instituto mokymo tikslams; turėjo du vidaus kiemus, vieną iš jų, paverstą sodeliu, prižiūrėjo patys auklėtiniai. „Klasės ir miegamieji [institutas buvo internato pobūdžio – K. R.] buvo erdvūs, aukšti ir šviesūs, koridoriai platūs ir šilti, erdvi aktų salė, bibliotekos patalpos, kabinetai ir atskira vieta ligoninei.“ Tačiau apgailestaujama, kad šiomis puikiomis patalpomis institutas galėjo naudotis tik iki 1884 m., vėliau privalėjo atiduoti pastatą Vilniaus 2-ajai gimnazijai, kuriai reikėjo erdvesnių patalpų. Institutui įsikėlus į ankštesnes patalpas, viename iš seniausių XVI a. Vilniaus pastatų, reikėjo mažinti priimamų mokinių skaičių į prie instituto veikiančią miesto mokyklą, nebuvo galimybių įrengti butus mokytojams¹³. Institutas ir prie jo įsteigta miesto mokykla buvo išlaikomi iš kasmetinio Valstybės skiriamo biudžeto bei specialiųjų lėšų, surinktų iš mokesčių už mokslą miesto mokykloje¹⁴, tačiau šių pinigų buvo mažai.

10 Ten pat: 7.

11 Ten pat: 7.

12 Ten pat: 8.

13 Ten pat: 9–10.

14 Ten pat: 37.

Pirmieji instituto auklėtiniai – jauni žmonės iš įvairių Rusijos vietų, ypač iš Vilniaus švietimo apygardai priklausiusių gubernijų. Mokytis pretendavo 70 stojusiųjų, priimta – 20 stipendininkų, vienas savo lėšomis ir vienas ateinantis¹⁵.

Dainavimo ir muzikos mokymas

Sudarant mokymo programą instituto Pedagogų taryba pasinaudojo Liaudies švietimo ministerijos sudarytomis programomis, skirtomis asmenų, siekiančių gauti miesto mokyklos mokytojo vardą, ugdymui. Atitinkamai pagal tas programas buvo parengti daugumos institute dėstomų disciplinų mokymo planai. Sudarytas programos patvirtino Švietimo apygardos globėjas, ir institutas naudojosi jomis iki 1877–1878 m. m., vėliau įvestos programos buvo specialiai mokytojų institutams sukurtos ministerijoje ir 1876 m. patvirtintos Liaudies Švietimo ministro¹⁶.

Pirmaisiais instituto veiklos metais personalą sudarė direktorius Kračkovskis, tikybos mokytojas N. Dmitrevskis, dėstytojai – M. N. Chodotovas (rusų k.), P. K. Morelis (matematika ir gamtos pažinimas), patyręs pedagogas Spaskis (istorija, geografija ir dainavimas), A. A. Maras (gimnastika¹⁷), įvairiose Vilniaus mokymo įstaigose žinomas šio dalyko mokytojas¹⁸. Nuo 1890 m. spalio mėn. instituto programa (pagal Sankt Peterburgo mokytojų instituto pavyzdį) buvo papildyta darbų pamoka motyvuojant, kad visi amatai – žydų rankose, ir krikščionims reikėtų išmokti būti nuo jų nepriklausomiems, idant apsieitų „be pašalinės žydų pagalbos“¹⁹, – leidinio tekste aiškiai galima jausti antisemitinę gaidą.

Suprantama, kad bene didžiausia svarba institute buvo teikiama rusų kalbos rašto darbams. Nemažas dėmesys skirtas ir klausos lavinimui bei dainavimui – teigiama, kad, įsteigus institutą, iš karto „labai rimtas dėmesys buvo skiriamas kiek įmanoma geresniam dainavimo mokymui“²⁰. Vilniaus 1-osios gimnazijos pastate buvo įrengta cerkvė Vilniaus miesto vidurinėms mokymo įstaigoms, pašventinta 1875 m. lapkričio 3 d. Kadangi cerkvei reikėjo turėti chorą, instituto auklėtiniai (visi stačiatikių tikėjimo) privalėjo priklausyti bažnytiniam chorui ir pagal balso galimybes giedoti. Todėl institute nuo pirmųjų dienų buvo reikalingas patyręs ir atsakingas dainavimo mokytojas²¹, apskrities globėjas pakvietė dainavimą išmanantį Spaskį. Institute jį paskyrė dėstyti istoriją, geografiją ir mokyti giedojimo, pasaulietinio dainavimo bei vadovauti chorui. Spaskio vadovaujamas choras tapo žinomas ir tuo metu buvo laikomas vienu geriausių Vilniuje. Institute rengiami koncertai

15 Ten pat: 12–13.

16 Ten pat: 13–14.

17 Nuo 1889 m. į instituto programą buvo įtraukta karinė gimnastika. Ten pat: 22.

18 Ten pat: 12.

19 Ten pat: 23–24.

20 Ten pat: 9.

21 Ten pat: 19–20.

ir muzikos vakarai parodė, kad Spaskis, mokydamas dainavimo, pasiekė puikių rezultatų. Apie tai lankydamasis Vilniuje ir išklausęs instituto auklėtinių dainavimą, minėjo didelis muzikos žinovas D. A. Slavianskis. Cerkvėje prieš pamaldas auklėtiniai visada būdavo užimti – ruošdavosi giedojimui; nurodoma, kad instituto auklėtiniai giedodavo chorą rytines ir vakarines maldas, taip pat prieš pusryčius, pietus, ir po jų, prieš pamokas ir po jų²².

Savą „namų cerkvę“ su budinčiuoju prižiūrėtoju instituto auklėtiniai privalėjo lankyti nuolatos, kaip ir dalyvauti pamaldose, kur su mokiniais iš kitų mokyklų sudarė chorą, jose turėjo skaityti bei giedoti. Pedagogų tarybos narių sprendimu pareikalauta, kad ne tik kasdien, bet ir švenčių metu bei sekmadieniais, o taip pat tų dienų išvakarėse cerkvėje vykstančiose pamaldose dalyvautų ir giedotų visų Vilniaus mokslo įstaigų auklėtiniai. „Dainavimas ir maldos gerai veikia – atgaivina auklėtinių sielą ir protą, visą dieną teikia jiems šviesią ir džiaugsmingą nuotaiką. Tokia tvarka taikoma ir daugelyje mokslo įstaigų užsienyje. Prieš liturgiją jie visada ruošiasi giedojimui. Nuo 14 iki 15 val. būna poilsis arba muzikos užsiėmimai.“²³

Išlikusi 1875–1876 m. m. parengta dainavimo dėstymo programa, kurią sudaro dvi dalys – teorinė ir praktinė. Teorinę dalį siūloma pradėti nuo pradmenų – natų sistemos ir natų pavadinimų, rakto ženkle užrašymo, intervalų, kylančių ir besileidžiančių gamų mokymo. Toliau aptariamas natų skaidymas taškais, taktai, pauzės, natų aukštinimo ir žeminimo ženklai, jų poveikis ir naudojimas; atsitiktiniai ženklų pakeitimai, tonas ir pustonis, pustonų rūšys; dermės ir mažorinės bei minorinės gamos; įvairūs terminai ir posakiai, apibūdinantys atlikimo pagražinimus bei puošmenas ir lėto bei greito tempo žymėjimą. Prie praktinių pratimų nurodomas: a) bendrųjų maldų, pavyzdžiui, „Tėve mūsų, dangiškasis karaliau“, „Gelbėk, Viešpatie“, giedojimas; b) mokymas Dieviškosios liturgijos ir Naktinių pamaldų; c) giedojimas himnų: „Dieve, laimink carą!“, „Koks šlovingas mūsų Viešpats“ ir liaudies dainų. Siūloma įtraukti kompozitorių ?Turganinovo, Nikolajaus Potulovo, Aleksejaus Lvovo, Dmitrijaus Bortnianskio, ?Sadokovo, J. F. Kračkovskio, ?Borotnikovo ir ?Rodisnovo kompozicijas. Po parengta programa pasirašė mokytojas Spaskis²⁴. Tais pačiais metais Spaskio sudarytoje panašioje programoje, pagal kurią Vilniaus mokytojų institute buvo dėstoma 1875–1876 m. m. rugsėjo mėn. (3 pamokos per savaitę), nėra mažorinių ir minorinių gamų įsisavinimo nei bendrųjų maldų mokymo; nurodomi konkretūs giedoti kūriniai – 5 ir 6 Cherubimų giesmės, sukurtos Bortnianskio, Cherubimų giesmė, sukurta ?Vinogradovo, „Laimink, mano siela, Viešpatį“, sukurta Lvovo, ir kiti kūriniai²⁵.

Spaskio sudaryta ir siūlyta programa Pedagogų tarybos buvo patvirtinta su nedideliais pakeitimais ir dėstyta 1875–1876 m. m. Vilniaus mokytojų instituto 1 klasėje.

22 Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – *LVI*). F. 569. Ap. 1. B. 33. L. 35–36.

23 *LVI*. F. 569. Ap. 1. B. 20. L. 80.

24 *LVI*. F. 569. Ap. 1. B. 8. L. 18.

25 *LVI*. F. 569. Ap. 1. B. 8. L. 35.

Dokumentuose, kuriuose aprašoma tais metais jau išdėstyta programa, išsamiai pateikiama praktinė dalis: mokyta Jono Auksaburnio, Vasilijaus Didžiojo liturgijų, diriguoti nesudėtingas bažnytines giesmes, daugiausia giedoti Lvovo²⁶ ir Potulovo²⁷ kūrinius. Iš atrinktų kompozicijų, įeinančių į bažnytinių apeigų sudėtį, buvo galima rinktis iš išvardintų Bortnianskio²⁸, Turganinovo, Lvovo, Lomakino, Vinogradovo, Berezovskio ir kitų autorių kompozicijų. Be pasaulietinių kūrinių, buvo įtrauktos rusų dainos iš atitinkamų autorių dainų rinkinių ir du fragmentai iš pirmosios rusų nacionalinės operos, itin tinkamos skatinti patriotinius jausmus, – M. Glinkos „Gyvenimas už carą“: įžanginis choras (*V buriu, vo grozu*) ir „Dieve, laimink carą“. Programa, be abejonės, buvo palanki carinės Rusijos ideologijai. Dainavimo programą, sudarytą Spaskio, Taryba pripažino atitinkančia įstaigos reikmes²⁹. Vilniaus mokytojų instituto Pedagogų tarybos posėdžio protokolai byloja apie griežtus mokinių vertinimus. 1876 m. dainavimo egzaminą trys mokiniai išlaikė 5 balais, šeši mokiniai – 4 balais, dešimt mokinių – 3 balais³⁰. 1878 m. Pedagogų tarybos posėdžio protokole Nr. 16 minima, kad iš 48 auklėtinių tik 4 pasirodė nepatenkinamai: I kl. nepažangiausias auklėtinis Antonas Andrejevas gavo nepatenkinamus balus iš istorijos, aritmetikos, algebros, geometrijos ir dainavimo; Matvejus Kaptechovas prastai buvo įvertintas tik iš dainavimo. Toks rezultatas paaiškinamas „silpnu klausos ir balso išsivystymu“. Dėl to Kaptechovas esą nenusipelno priekaištų dėl tinginystės ar nesusikaupimo. Tikėtina, kad vėliau šio dalyko pasiekimai pagerės³¹.

Be dainavimo pamokų, vyko ir bendrasis muzikos mokymas, kuris auklėtiniams nebuvo privalomas. Pirmaisiais instituto darbo metais buvo įsigytas rojalis, fisharmonija ir keletas smuikų. Instituto dokumentuose (1875 07 30) informuojama apie periodinius leidinius ir daiktus, skirtus instituto veiklos pradžiai, apie pastato pritaikymą instituto reikmėms. Be įvairių užsakytų daiktų, preparatų ir kt., yra reikmenų, skirtų ir bažnytiniam giedojimui: natos atskiriems balsams (kaina 4 rb.), liturgija (4 rb.), Bortnianskio 8 dvasiniai trio (2,30 rb.)³². Daiktų, reikalingų Vilniaus mokytojų institutui, sąrašė, 7 numeriu įrašyti smuikai su priedais (5 vnt., vieno kaina – 5 rb., iš viso – 60 rb.)³³. Liaudies Švietimo ministerijos Vilniaus švietimo apygardos kanceliarija 1875 m. lapkričio 7 d. pranešė Vilniaus mokytojų instituto direktoriui, kad leidžia įsigyti rojalį už 375 rb., išlaidas skiriant „pirminėms institu-

26 Aleksejus Lvovas (1798–1870) – tuo metu žinomas smuikininkas, kompozitorius, dirigentas, laikomas carinės Rusijos himno autoriumi; paskutiniuosius devynerius metus gyveno Kaune, ten mirė ir buvo palaidotas.

27 Nikolajus Potulovas (1810–1873) neturėjo specialaus muzikinio išsilavinimo, tačiau priklausė Rusijos bažnytinio giedojimo tyrinėtojams, ieškojo įvairių unisonu atliekamų giesmių harmonizavimo būdų. Potulovas harmonizavo keturis giesmių rinkinius, išleistas 1876–1898 m.

28 Vienas iš nurodomų mokytojų D. Bortnianskio kūrinių – keturbalsis „Tėve mūsų“. *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 8. L. 62.*

29 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 8. L. 62 ir 62v.; F. 569. Ap. 1. B. 20. L. 148v.*

30 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 20. L. 42–44.*

31 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 33. L. 10.*

32 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 4. L. 154–156.*

33 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 4. L. 84.*

to darbo priemonėms³⁴. Nurodoma, kad sąskaita iš viso siekė 9 986 rb. 8 kp.³⁵ Šie duomenys byloja, kad nuo pat instituto įkūrimo muzikos mokymui buvo nutarta skirti reikiamą dėmesį.

Nors bendras muzikos mokymasis ir nebuvo privalomas, dauguma mokinių nustatytomis valandomis uoliai jos mokėsi. Per trumpą laiką pasiekimai būdavo akivaizdūs – mokiniai net grieždavo orkestre „višų skaitymų metu“, kurie vykdavo 2-osios gimnazijos patalpose. Institutas vietinės visuomenės dėmesį patraukdavo surengtais auklėtinių koncertais ar poezijos skaitymu. Kartais institutas rengdavo muzikos ir literatūros vakarus; teigiama, kad tuomet „puiki ir talpi instituto salė būdavo perpildyta, publika – valdžios, instituto bendruomenės atstovai“³⁶. Svarbūs valstybei įvykiai taip pat būdavo iškilmingai pažymimi skambant muzikai – giedant himnus ar atliekant kitus muzikinius kūrinius³⁷. Išliko posėdžio, vykusio 1877 m. gruodžio 10 d., protokolas, kuriame rašoma, kaip dera pažymėti imperatoriaus Aleksandro I-ojo 100-ąsias gimimo metines: instituto auklėtiniai ir prie instituto veikusios dvi metės mokyklos mokiniai tą dieną bus atleisti nuo pamokų, kad dalyvautų pamaldose katedroje³⁸; po jų susirinks instituto aktų salėje išklaudyti iškilmingų kalbų ir atlikti muzikinės programos, sudarytos iš keturiolikos šventinio charakterio kūrinių, tarp kurių – „Dieve, laimink carą“ iš Glinkos operos „Gyvybė už carą“, kelios rusų liaudies dainos, A. Dargomyžskio, ?Kreibychovo, ?Titovo ir kitų rusų kompozitorių dainos; jas turėjo atlikti instituto auklėtiniai, vadovaujami dainavimo ir muzikos mokytojo Spaskio. Į programą įtraukti du ne rusų kompozitorių kūriniai – tai *Les adieux a la Patrie* (Mykolo Kleopo Oginskio garsusis polonezas a-moll Nr. 13 „Atsisveikinimas su tėvyne“) ir „Meditacija“ iš Pirmojo J. S. Bacho preliudo; šias kompozicijas smuiku ir fortepijonu turėjo atlikti du karininkai. Koncerto pabaigoje numatytas Rusijos imperijos himno giedojimas³⁹.

Mokytojai rūpindavosi mokslams reikalinga literatūra. Išlikusiame protokole skaitome apie mokytojo Spaskio pareiškimą, kad mokyklai būtina įsigyti Abelio G. Syrkinio⁴⁰ išleistą dainų rinkinį (12 vnt.) ir Bibliją slavų kalba (6 vnt.). Nutarta prašymą tenkinti ir už reikalingus leidinius sumokėti iš instituto spec. lėšų⁴¹.

34 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 4. L. 92.*

35 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 4. L. 135.*

36 Двадцатипятилетие 1900: 21, 13.

37 Kaip antai 1877 m. gruodžio 12 d. švenčiant imperatoriaus Aleksandro I-ojo ir 1883 m. sausio 29 d. rusų poeto V. A. Žukovskio 100-ąsias gimimo metines. Ten pat: 1900: 17–18.

38 Rus. „V kafedral'nom sobore“.

39 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 20. L. 77, 79.*

40 Abelio Syrkinio spaustuvėje buvo spausdinami vadovėliai, mokymo priemonės, periodiniai leidiniai (*Vilenskij vestnik, Cirkuliar po Vilenskomu učebnomu okrugu*) ir kt.; Syrkinio spaustuvė išleido ir privačios muzikos mokyklos Vilniuje 1884 m. įkūrėjos, pianistės, A. Rubinšteino mokinės A. L. Spaskajos „Elementariosios muzikos teorijos vadovą“ (Спаская, А. Л. *Руководство к изучению элементарной теории музыки*. Вильна: Типография А. Г. Сыркина, 1878: 82). „Šio vadovėlio populiarumą patvirtina ir tai, kad jau po poros metų prireikė pakartotinio leidimo“ (Visockis 1974: 73).

41 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 30. L. 53v, 89v.*

Kaip teigiama šaltiniuose, instituto auklėtiniai prasmingai leisdavo laisvalaikį, jį skirdami dainavimo, muzikos mokymuisi, su studijomis susijusios literatūros skaitymui, kartais lankydavosi teatruose ir koncertuose, nuolatos buvo skatinama auklėtinių savišvieta⁴². Tiesa, to laisvalaikio būdavo mažai: bent jau 1896 m. Pedagogų tarybos posėdžio protokole fiksuojama, kad institute užsiėmimai I kl. mokiniais tęsėsi iki 19 val. 20 min., II kl. – iki 19 val. 55 min., III kl. – iki 19 val. 20 min., o laikas iki 23 val. skiriamas ruošti namų darbus⁴³.

Personalijos

Jau minėta, kad pirmasis dainavimo mokytojas institute buvo Vasilijus Spaskis. Liaudies švietimo ministerijos Vilniaus švietimo apygardos globėjo kanceliarija 1875 m. rugsėjo 14 d. išsiuntė kreipimąsi Vilniaus mokytojų instituto direktoriui, prašydama priimti į institutą dėstyti istorijos ir geografijos mokytoją, be minėtų dalykų dar leisti dėstyti dainavimą ir už tai jam skirti nustatytą atlygį⁴⁴. Taigi, Vilniaus mokytojų institute (nuo jo įsteigimo) Spaskis paskirtas pirmuoju istorijos ir geografijos bei dainavimo mokytoju, dirbo iki 1883 m.

Iš pateikto biografijos aprašo (sud. 1875 m. rugpjūčio mėn.) sužinome, kad stačiatikis Vasilijus Petrovičius Spaskis dirbo Maskvos dvasinės akademijos inspektoriaus padėjėju, 1872 m. birželio mėn. baigė visą Maskvos dvasinės akademijos Bažnyčios istorijos skyriaus kursą, ir Akademijos taryba suteikė kandidato mokslinį laipsnį. Jam leista siekiant magistro laipsnio nelaikyti naujo egzamino žodžiu (1872 07 04) ir suteiktos Akademijos inspektoriaus pareigos. Spaskis paskirtas Statybos komiteto nariu statant Akademijos biblioteką (1874 10 08)⁴⁵.

Vilniuje Spaskis dėstė pasaulietinį dainavimą ir bažnytinį giedojimą, vadovavo mokinių chorui. 1875–1876 m. m. jo dainavimo pamokos instituto auklėtiniais vyko tris kartus per savaitę, tai buvo paskutinė, penktoji, pamoka. Dainavimas I ir II kl. buvo dėstomas vieną kartą bendrai, kitus kartus – atskirai⁴⁶. Dainavimo pamoka tvarkaraščiuose buvo paskutinė tikriausiai dėl to, kad netrukdytų mokiniams susikaupti per kitas pamokas. 1877–1878 m. m. dvimetės mokyklos tvarkaraštyje nurodyta, kad dainavimą II kl. antradieniais ir penktadieniais dėstė Spaskis, o I kl. – trečiadieniais ir ketvirtadieniais praktikantai⁴⁷.

Spaskis buvo patyręs valdininkas ir mokytojas. Akivaizdu, kad Mokytojų institutas vertino jo darbą ir asmenybę. Tikėtina, kad instituto vadovybė prašė suteikti Spaskiui

42 Двадцатипятилетие 1900: 36.

43 LVIA. F. 569. Ap. 1. B. 169. L. 69v.

44 LVIA. F. 569. Ap. 1. B. 561. L. 62.

45 LVIA. F. 569. Ap. 1. B. 561. L. 59, 62, 70; F. 569. Ap. 1. B. 10. L. 48. Taip pat pranešama, kad Maskvos dvasinė akademija siunčia Spaskio kandidato diplomą ir gimimo bei krikšto liudijimus.

46 LVIA. F. 569. Ap. 1. B. 10. L. 22v–23; F. 569. Ap. 1. B. 20. L. 49.

47 LVIA. F. 569. Ap. 1. B. 20. L. 143v.

profesoriaus vardą, kadangi Liaudies švietimo ministerijos siųstame rašte (1877 04 02) Vilniaus mokytojų instituto direktoriui pranešama, jog negalima suteikti profesoriaus laipsnio dėstytojui Spaskiui, mat jis, norėdamas gauti laipsnį, turėtų būti dirbęs ne mažiau 4 metus, t. y. iki 1879 m. rugsėjo 1 d.⁴⁸ Spaskio kandidatūra taip pat buvo teikta šv. Anos III laipsnio garbės apdovanojimui⁴⁹, tačiau neaišku, ar šis apdovanojimas mokytojui buvo suteiktas. Apie Spaskio įvertinimą byloja ir 1877 m. gruodžio 26 d. Liaudies švietimo ministerijos suteiktas šv. Stanislovo III laipsnio ordinas „už puikią atsidavusią tarnybą ir ypatingus nuopelnus“ (tiesa, už ordiną mokytojas turėjo sumokėti 15 rb.)⁵⁰.

Liaudies švietimo ministerijos Vilniaus švietimo apygardos kanceliarija, 1878 m. birželio 25 d. peržiūrėjusi Vilniaus mokytojų instituto Pedagogų tarybos protokolus apie 1877–1878 m. m. egzaminų rezultatus, išreiškė dėkingumą direktoriui už itin gerus rezultatus institute ir prie jo veikiančioje miesto mokykloje. Taip pat perdavė padėką mokytojui Spaskiui už sėkmingą istorijos ir geografijos dėstymą, už puikius mokinių bažnytinio giedojimo bei pasaulietinio dainavimo pasiekimus. Ministerijos padėka išreikšta tik dviem mokytojams – Spaskiui ir Minsko dvasinės seminarijos rektoriui O. P. Dmitrevskiui, pasiekusiam labai gerų rezultatų mokant „Dievo įstatymo“⁵¹. Spaskiui vadovaujant „instituto choras tapo žinomas Vilniuje ir, teisybę sakant, buvo vienas geriausių“⁵². Institute rengti muzikiniai vakarai, kaip ir vėliau, Spaskiui jau nebedirbant institute, jo suorganizuoti bendri Vilniaus mokymo įstaigų mokinių koncertai sulaukdavo gerų atsiliepimų.

Įdomu tai, kad darbovietė apibrėždavo ir kontroliuodavo net mokytojų atostogas – yra išlikę Spaskio atostogų bilietai, leidžiantys jam ilsėtis nuo 1878 m. birželio 20 d. iki rugpjūčio 1 d. „visuose Rusijos imperijos miestuose“⁵³; nuo 1878 m. gruodžio 22 d. iki sausio 7 d. suteikiantys teisę vykti į „Maskvos, Tulos, Orevo (?) ir Charkovo miestus“⁵⁴.

Institute Spaskis dėstė iki 1883 m.⁵⁵ 1883 m. gegužės 1 d. rašte, Vilniaus mokytojų instituto valdytojo rašytame tūlam A. K. Oleškevičiui, prašoma pastarąjį užimti

48 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 11. L. 69.*

49 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 11. L. 121v.*

50 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 21. L. 9, 29.* Liaudies švietimo ministerijos Vilniaus švietimo apygardos kanceliarija 1878 m. sausio 22 d. siuntė raštą Vilniaus mokytojų instituto direktoriui ir pranešė, kad jo užtarimu imperatorius 1877 m. gruodžio 26 d. Ministrų kabineto potvarkiu Vilniaus mokytojų instituto mokytoją Vasilijų Spaskį apdovanoja „šv. Stanislovo III laipsnio ordinu už puikią atsidavusią tarnybą ir ypatingus nuopelnus“. Apie tai 1878 m. sausio 14 d. pranešė Liaudies švietimo ministras. Informuojama, kad Spaskiui ordiną ir garbės raštą įteikė, kai jie bus gauti iš ordinų kapitulos. Kitu ministerijos raštu, 1878 m. kovo 5 d. siunčiamu instituto direktoriui, informuojama, kad iš Spaskio per nustatytą 4 mėn. laikotarpį už ordiną išreikalauti 15 rb. ir apie tų pinigų išsiuntimą pranešti ordinų kapitulai, o apie ordino ir rašto gavimą – Globėjui.

51 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 88. L. 78.*

52 *Двадцатипятилетие 1900: 20.*

53 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 21. L. 63.*

54 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 21. L. 156.*

55 Vėliau jis tapo Vilniaus žydų instituto direktoriumi.

dainavimo mokytojo pareigas „nuo šios dienos“, kadangi buvęs dainavimo mokytojas Spaskis paskirtas Svisločiaus mokytojų seminarijos direktoriumi. Oleškevičius pats buvo baigęs Vilniaus mokytojų institutą (1880), dirbo Novoaleksandrovsko (dab. Zarasai) miesto mokykloje, už pasiekimus apdovanotas sidabro medaliu⁵⁶. Tačiau 1900 m. leidinyje tarp dainavimo mokytojų Oleškevičiaus pavardės nėra – neaišku, dėl kokių aplinkybių jis taip ir nedirbo institute.

Kiti instituto dainavimo mokytojai – Osipas Ivanovičius Vladimircevas, pulko gydytojas, Andrejus Korniljevičius Borzakovskis, Kijevo dvasinės akademijos kandidatas, Semionas Nikolajevičius Kostiaminas, Sankt Peterburgo dvasinės akademijos kandidatas, Dmitrijus Grigorjevičius Vigiliovas, Maskvos dvasinės akademijos absolventas, Germanas Apolinarjevičius Tyminskis, Filipas Stepanovičius Chleborodovas. Po Spaskio per trejus metus institute pasikeitė trys dainavimo mokytojai, tai turėjo neigiamos įtakos choro kokybei. Nuo 1886 m. dainavimo dėstymas tapo stabilesnis⁵⁷.

Išlikę dokumentai apie dainavimo mokytojo Germano Tyminskio priėmimą į darbą (1896 10 05) atskleidžia, kokia buvo priėmimo tvarka⁵⁸. Instituto vadovybė atsiklausė Vilniaus 1-osios gimnazijos direktoriaus, ar iš buvusios darbovietės nėra jokių kliūčių Tyminskiui užimti dainavimo mokytojo pareigas. Iš gimnazijos gavo Tyminskio ankstesnės tarnybos aprašą. Instituto direktorius pagal Mokymo įstaigų potvarkio 2270 straipsnį atleido iš dainavimo mokytojo pareigų tuometinį pedagogą Dmitrijų Vigiliovą ir priėmė Tyminskį idant šis, kaip rašoma direktoriaus įsakyme, „pakeltų man patikėto instituto auklėtinių dainavimo lygį ir pasiektų vienybę tarp instituto ir Vilniaus 1-osios gimnazijos mokant bažnytinio giedojimo“⁵⁹. Tokie dokumentai liudija, kad instituto vadovybei rūpėjo kokybiškas ir profesionalus muzikinis ugdymas, ne tik mokymo procesas, bet ir jo rezultatas, kad muzikos dėstymas buvo pilnateisis, kokybės reikalauta kaip ir iš kitų disciplinų.

Priimant į tarnybą lemiamą reikšmę turėjo mokytojų moralinė reputacija ir lojalumas carinei valdžiai – apie tai byloja Filipo Stepanovičiaus Chleborodovo priėmimo dirbti dainavimo mokytoju dokumentai. Antai Chleborodovas, rašydamas prašymą Vilniaus mokytojų instituto direktoriui dėl priėmimo į darbą⁶⁰ ir siekdamas užtikrinti savo patikimumą, nurodo Sankt Peterburgo Kazanės padalinio 3 skyriaus atstovą

56 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 115. L. 20.*

57 *Двадцатипятилетие 1900: 20.*

58 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 186. L. 1, 2, 3, 4, 5.* Tyminskis prieš tai dirbo Vilniaus 1-osios gimnazijos klasių vadovu padėjėju, Vilniaus mokytojų instituto dainavimo mokytoju priimtas jo paties prašymu.

59 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 186. L. 7.*

60 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 249. L. 1, 2.* Prie prašymo gauti dainavimo mokytojo pareigas pridėti dokumentai – Aleksandro Kerčės gimnazijos atestatas apie atliktą valstybinę tarnybą ir Sankt Peterburgo caro rūmų kapelos baigimo atestatas, kuriame Chleborodovui suteikta teisė mokyti paprasto bažnytinio giedojimo aprobuotų naujausių dvasinių kūrinių ir uždrausta giedoti pamaldų metu bei dainuoti koncertuose, atlikti savas arba perdirbtas kompozicijas be kapelos leidimo.

(pagal gyvenamąją vietą). Liaudies švietimo ministerijos Vilniaus švietimo apygardos Vilniaus mokytojų instituto siųstame rašte Sankt Peterburgo Kazanės padalinio 3 skyriaus atstovui⁶¹ prašoma pranešti „apie moralinį ir politinį pono Chleborodovo patikimumą“. Atstovo atsakyme⁶² nurodoma, kad nieko įtartino elgesyje nepastebėta, politinė pozicija nekelia įtarimų. Netrukus⁶³ instituto direktorius pranešė Vilniaus švietimo apygardos globėjui, kad priėmė Chleborodovą mokytojo pareigoms, o kitą dieną direktorius informavo ir patį Chleborodovą, kad pagal jo prašymą priima jį dainavimo mokytoju į institutą ir prie jo veikiančią mokyklą⁶⁴.

Chleborodovas institute dirbo iki 1903 m. – tais metais rašytas jo prašymas instituto direktoriui⁶⁵ išduoti atestatą, kadangi jis pateikė prašymą Valstybės kontrolės tarnybai tapti valdininku tiesiant geležinkelio liniją Polockas–Sedlecas⁶⁶. Chleborodovo byloje, išduotoje paliekant institutą, nurodomos jo institute užimtos pareigos ir gauta metinė alga – 500 rb., išsilavinimas, darbo patirtis Odesoje, Kerčėje, Sankt Peterburgo imperatoriškoje teatro mokykloje, šeimininė padėtis, turimas nekilnojamasis turtas.

Instituto dėstytojai ir auklėtiniai išleisdavo istorinių-literatūrinių mokomųjų veikalų. Muzikos srityje pažymėtinas instituto direktoriaus Kračkovskio ir A. I. Sadokovo sudarytas rusų liaudies himnų ir dainų rinkinys mokykloms (Vilnius, 1869), 1893 m. laidos auklėtinio I. O. Romanovskio straipsnis apie baltarusių liaudies dainas, metodinis leidinys, skirtas bažnytinio giedojimo dėstymui pradinėse mokyklose⁶⁷.

Instituto auklėtinių praktika miesto mokykloje prie instituto

Baigiamosios klasės (t. y. paskutiniųjų studijų metų auklėtiniai) abiejų mokslo metų pusmečių pradžioje po vieną savaitę lankydavosi vienoje iš miesto mokyklos prie instituto klasių, kur turėjo praveisti praktines pamokas, susipažinti su darbo metodika, mokiniais, netgi privalėjo įsiminti mokinių pavardes. Po pusmečio jau savarankiškai vedavo tos klasės mokiniams pamokas, dėstomąją medžiagą pateikdavo klasės pagrindinis mokytojas. Praktikantas tik tada galėdavo vesti pamoką, kai pagrindinis mokytojas patvirtindavo praktikanto raštu parengtą planą. Kiekvieną praktikanto vedamą pamoką stebėdavo mokyklos direktorius, auklėtojas, miesto mokyklos mokytojas ir praktikanto bendramoksliai⁶⁸. Tokį rimtą ir atsakingą požiūrį į būsimąjo

61 1899 10 02.

62 1899 10 07.

63 1899 10 11.

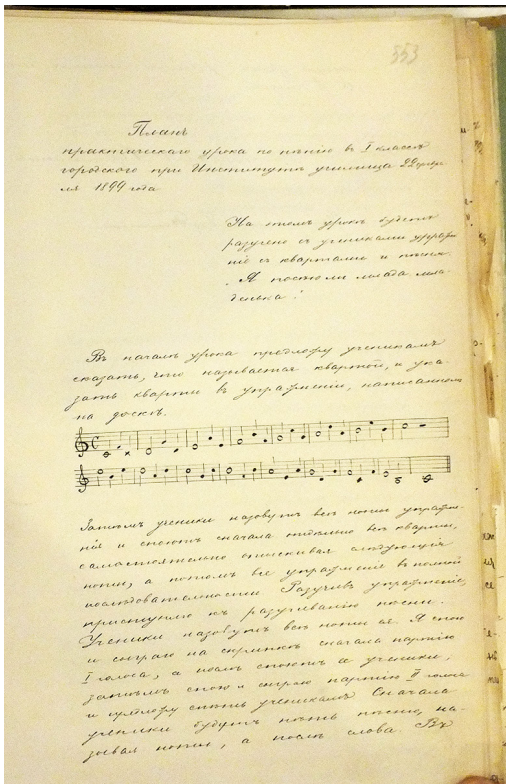
64 *LVI*A. F. 569. Ap. 1. B. 249. L. 2.

65 1903 06 30.

66 *LVI*A. F. 569. Ap. 1. B. 249. L. 1–3, 5–7. Byla datuojama 1899 09 30.

67 Двадцатипятилетие 1900: 81.

68 Ten pat: 27–28.

Pav. Miesto mokykloje prie instituto praktikanto vedamos pamokos planas, 1899. LVIA

mokytojo parengimą dar labiau sustiprina faktas, kad praktikantų vestos pamokos kiekvieną savaitę būdavo aptariamose specialiuose pedagogų ir baigiamosios klasės mokinių susirinkimuose įvertinant teigiamus ir neigiamus pamokos vedimo aspektus, susirinkimai būdavo protokoluojami. Antai 1878 m. Pedagogų tarybos posėdžio protokole Nr. 28 minima, kad mokytojas praktikantas Nikolajus Potapovičius lapkričio 16 ir 17 d. pravedė vieną rusų k., vieną aritmetikos ir dvi dainavimo pamokas – giedojo Rusijos imperijos valstybinį himną „Dieve, laimink carą!“ Potapovičiaus pamokose dalyvavę komisijos (Tarybos) nariai pažymėjo, kad jam trūko „gyvumo rankose“ ir laisvesnio bendravimo⁶⁹. Ivanas Pertožickis lapkričio 10 ir 11 d. pravedė 8 pamokas I klasei, iš jų – vieną dainavimo. Pastarojoje kartotos anksčiau mokytos liaudies dainos ir naujai išmokta daina *Slava, na nebe solncu vysokomu* („Šlovė saulei aukštai danguje“). Jo dalykų dėstymas pripažin-

tas patenkinamu⁷⁰. Aštuonių 1878 m. dėsčiusių praktikantų įvertinimas: 5 balus iš dainavimo pamokos gavo keturi praktikantai, 4 balus – du auklėtiniai, 3 balus – du praktikantai⁷¹.

Vėlesnių metų protokoluose taip pat fiksuojamas praktikantų pasirengimo lygis. Yra dokumentas apie 1886 m. rugsėjo 27 d. auklėtinio Brinzovo pravestą praktinę dainavimo pamoką, kurios tikslas – „išmokyti kartu III ir IV skyrių dainą *Ja paseju li mlada mladen'ka* („Ar aš lig šiol jauna jaunutėlaitė“). Be to, Brinzovas III skyriaus mokinius mokė muzikos teorijos: apie muzikinius ir nemuzikinius garsus, natų ženklus, rakto būtinumą. Dainavimo mokytojas S. S. Miščenko neižvelgė Brinzovo pamokoje esminių trūkumų ir nurodė, kad praktikantas pasiekė savo tikslą. Direktorius pripažino pamoką patenkinama⁷². Yra ir kitų praktikantų (1899 m. laidos

69 LVIA. F. 569. Ap. 1. B. 33. L. 22.

70 LVIA. F. 569. Ap. 1. B. 33. L. 23v–24.

71 LVIA. F. 569. Ap. 1. B. 33. L. 32v.

72 LVIA. F. 569. Ap. 1. B. 88. Delo VMI 1886 goda. Temos, planai, programos. L. 55 kt. pusė: apie dainavimo praktinę pamoką.

auklėtinių) pedagoginio darbo vertinimai ir labai smulkūs praktinės dainavimo pamokos planai – Antono Rafalovičiaus, Ivano Leščiuo (pamoka įvertinta kaip gera), Nikolajaus Vasilenko (dainavimo pamoka pripažinta nepatenkinama), Sergejaus Berezko (pamoka pripažinta patenkinama) ir kitų auklėtinių⁷³.

Taigi, ir pasirengimas pamokoms, ir pats jų vedimas buvo viešas ir griežtai stebimas procesas, skatinęs auklėtinio atsakomybę bei kruopštų požiūrį į darbą. Aukščiausi instituto vadovai patys įsitraukdavo į šį procesą – tai rodo, kaip atsakingai buvo žiūrima į pedagogų rengimą.

Papildomi kursai prie Vilniaus mokytojų instituto apskričių mokyklų mokytojams

Papildomi kursai, kaip tikslingo papildomo apskričių mokyklų mokytojų ugdymo sistema, prie mokytojų institutų buvo įsteigti 1872 m. gegužės 31 d. Vyriausybės tarybos įsakymu⁷⁴. Kursų tikslas – suteikti apskričių mokytojams papildomų žinių, kad galėtų gauti darbą naujai steigiamose miestų mokyklose.

Vilniaus mokytojų institute papildomi mokytojų kursai pradėti rengti 1876 m. sausį, juos tais metais lankė septyni apskričių mokytojai⁷⁵. Mokytojų kursų programą, truncančią vienerius metus, sudarė teoriniai ir praktiniai dalykai, tarp jų – ir dainavimas⁷⁶. Klausytojai turėjo galimybę naudotis naujais vadovėliais, pagilinti teorines žinias tų disciplinų, kurios įtrauktos į miestų mokyklų programas; po to privalėjo rengti ataskaitas apie praveistas pamokas ir rašyti rašto darbus. Praktiniai užsiėmimai vyko klausytojams stebint ir patiems pravedant pamokas miesto mokykloje prie instituto⁷⁷. Deja, 1879 m. papildomų kursų prie Vilniaus mokytojų instituto rengimas buvo sustabdytas ir atnaujintas tik 1887 m., kai iš Rygos švietimo apygardos buvo atsiųsti penki mokytojai, idant „susipažintų su dėstymo metodais ir tobulintų rusų kalbos žinias“⁷⁸.

Dokumentuose apie pirmųjų papildomų mokytojų kursų (1876) mokslo metų rezultatus užfiksuota, kad baigiant kursus ir norint gauti miesto ugdymo įstaigos mokytojo vardą, Vilniaus mokytojų instituto Pedagogų taryboje reikėjo laikyti 10 egzaminų, tarp jų – privaloma tvarka ir dainavimo. Dauguma mokytojų neblogai įsisavindavo dainavimo teoriją, tačiau ne taip sėkmingai atlikdavo praktines užduotis. Tūlas Aleksandras Vasiljevas vienintelis tais metais iš dainavimo gavo 5 balus, taip pat pravedė parodomąsias pamokas (1877 01 05)⁷⁹. Kartu su Vasiljevu atestatą gavo

73 *LVI*. F. 569. Ap. 1. B. 210. P. 512, 513, 522, 522v., 543v, 544 ir kt.

74 Двадцатипятилетие 1900: 28.

75 Didžiausias kursus lankusių mokytojų skaičius – 9 (1878 m.).

76 *LVI*. F. 569. Ap. 1. B. 33. L. 30.

77 Двадцатипятилетие 1900: 29.

78 Ten pat: 29–30.

79 *LVI*. F. 569. Ap. 1. B. 11. L. 2.

Vasilijus Kudriavcevas, iš dainavimo gavęs 3 balus⁸⁰. Taip pat yra liudijimas, išduotas 1877 m. sausio 5 d. Sokolsko apskrities mokyklos mokytojui Aleksandrui Malinovskui, laikiusiam egzaminus Vilniaus mokytojų instituto Pedagogų taryboje, kad gautų „miesto ugdymo įstaigos mokytojo“ vardą (dainavimo egzamino įvertinimas – 3 balai)⁸¹. Mokslo metų pabaigoje išklausę kursus, mokytojai laikė egzaminus ir gavo atestatus, patvirtinančius jų miesto mokyklos mokytojo vardą. Du iš kursų lankiusiųjų mokytojų buvo patvirtinti etatiniais prie instituto veikusios dviemėtės mokyklos mokytojais⁸².

1877 m. sausį priimti keturi apskričių mokyklų mokytojai ir keturi etatiniai klausytojai; visiems buvo išduoti atestatai. 1878 m. priimtų kursų klausytojų egzaminų rezultatai byloja, kad mokytojai iš dainavimo gavo labai žemus balus: du dvejetus ir keturis trejetus⁸³. Pažymima, kad 1878 m. kursus baigęs Polocko mokytojų seminarijos mokytojas Dementijus Banko „ypač sėkmingai“ – ketvertu – išlaikė „dainavimo mokymo“ egzaminą; jam buvo išduotas „miesto mokytojo vardo liudijimas“⁸⁴.

Kaip užfiksuota dokumentuose, į kursus komandiruoti mokytojai turėjo pravesti dainavimo pamoką mokant atitinkamą dainą iš Sadokovo ir Kračkovskio dainų rinkinio: išaiškinti natų reikšmę, dainai duoti toną ir, kas gali, dainą padainuoti. 1878 m. į kursus komandiruotų mokytojų praktikos aptarime rašoma, kad kai kurie mokytojai labai silpni. Pavyzdžiui, Kovalenkovas, Amalickis ir Zablockis visai nesugebėjo išaiškinti duotą jiems temą ir tuo labiau padainuoti. Jų pasirengimas įvertintas nepatenkinamai. Kiek geriau dainavimą išmanė Juračiovas ir Bogdanovičius, o geriausiai pasirodė komandiruoti mokytojai Balzaminovas, Rupyševs, Cvetkovas ir Markovas. Jie pademonstravo kai kuriuos sugebėjimus dainuoti iš natų, minima, kad toliau tobulindamiesi galėtų dėstyti šį dalyką miesto mokyklose⁸⁵. Nors besimokiusiųjų vertinimas buvo labai griežtas, išduodant leidimą savarankiškai mokyti buvo atsižvelgiama ne tik į galutinį pažymį, bet ir į papildomų užsiėmimų lankomumą. Pavyzdžiui, mokytojas Spaskis mini silpnai dainavimo srityje pasiruošusį mokytoją Ivaną Dubrovskį (1878), kuris dalyvavo dainavimo pamokose institute ir pamaldose cerkvėje kartu su auklėtiniais, todėl gavo pakankamai elementarių žinių, kad toliau pats tobulindamasis galėtų tapti patenkinamu dėstytoju⁸⁶.

Matyt diskutuota dėl galimybių mažinti krūvį, kadangi tais metais keli instituto dėstytojai (tarp jų – ir dainavimo mokytojas Spaskis) Pedagogų tarybai pateikė pasiūlymą, kad į kursus komandiruotus mokytojus reikėtų atleisti nuo šešių egzaminų (ir dainavimo). Pedagogų taryba pripažino šiuos reikalavimus pagrįstais ir su jais sutiko⁸⁷.

80 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 11. L. 3.*

81 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 7. L. 70.*

82 *Двадцатипятилетие 1900: 29.*

83 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 34. L. 57v.*

84 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 30. L. 53v, 59v; F. 569. Ap. 1. B. 28. L. 13.*

85 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 33. L. 130v, 131.*

86 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 33. L. 31v.*

87 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 33. L. 32v.*

Miesto mokykla prie instituto

Prie instituto 1876 m. rugpjūtį buvo atidaryta miesto mokykla. Jos tikslas – sudaryti instituto auklėtiniams, o vėliau ir komandiruotiems apskričių mokytojams galimybės praktiškai pritaikyti įgytas žinias ir vesti pamokas. Apie mokyklos atidarymą ir priėmimo sąlygas buvo paskelbta rugpjūčio mėn. „Vilniaus žinių“ (*Vilenskij Vestnik*) numeryje, o priėmimas vyko rugsėjo pradžioje. Gauta tiek daug prašymų, kad teko nutraukti jų priėmimą. Pakviesta mokytis 140 mokinių, iš jų net 132 turėjo mokėti už mokslą po 5 rb. per pusmetį. Gautos lėšos naudotos mokyklos reikmėms: klasių įrangai (baldams, drabužinėms), įsigyti geografijos žemėlapių ir kitų mokymo priemonių. Visi įstojusieji buvo skirstomi pagal jų pasirengimo lygį į dvi klases, o pirmoji klasė – į du skyrius. Tikyba dėstė instituto tikos mokytojas, o kitus dalykus – į institutą iš apskričių mokyklų komandiruoti mokytojai. Parodomąsias pamokas kartais vedavo ir pats instituto direktorius bei mokytojai⁸⁸.

Ištisus metus baigiamosios instituto klasės auklėtiniai pakaitomis vedavo praktinius užsiėmimus, todėl trūko artimo mokinių ir mokytojų bendravimo, būtino pedagoginei sėkmei. Tai buvo silpnoji šios institucijos pusė. Tačiau, kita vertus, mokyklos ir instituto bendradarbiavimas užtikrino mokyklai prieigą prie naujausių pedagogikos žinių, instituto mokymo priemonių bazės. Toks mokymas tęsėsi iki 1877 m. sausio mėn., o nuo Naujųjų metų nuolatiniam darbui buvo paskirti du mokytojai iš apskričių mokyklų, baigę papildomus kursus prie instituto. Kadangi atidarius mokyklą Liaudies švietimo ministerija dar nebuvo patvirtinusi mokymo programų, instituto Pedagogų taryba posėdyje pritarė sudarytoms laikinosioms programoms, jas patvirtino Švietimo apygardos globėjas; mokykla jomis vadovavosi savo gyvavimo pradžioje. 1877 m. rugsėjį pradėta mokytis, vadovaujantis ministerijos patvirtintomis programomis⁸⁹.

Dainavimo buvo mokoma abiejose mokyklos klasėse⁹⁰. Vilniaus mokytojų instituto Pedagogų tarybos posėdžio protokole (1896) pažymima, kad miesto mokykloje prie instituto dainavimu ir gimnastika mokiniai užsiima pamokų metu⁹¹, kad pamokos kasdien turi baigtis antrą valandą, nes dauguma mokinių yra neturtingų tėvų vaikai, gyvena atokiau miesto pakraštyje ir neturi galimybių, ypač šaltuoju metų laiku, du kartus atvykti į mokyklą⁹². Iš atestato, išduoto Vilniaus mokytojų instituto Pedagogų tarybos 1895 m. birželio 10 d. šešiolikmečiui mokiniui Ignacijui Solovjovui dvimetės mokyklos prie Vilniaus mokytojų instituto baigimo proga, paaiškėjo, kad mokiniai

88 Двадцатипятилетие 1900: 42–43.

89 Ten pat: 43–44.

90 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 169. L. 25–26.*

91 Institute ne pamokų metu tarp gimnastikos ir darbų užsiėmimų dar skiriama „3 pusvalandžiai muzikos mokymuisi“, visos šios pamokos kartu su pasiruošimu (natų surinkimu ir muzikos instrumentų parengimu) užima auklėtiniams 5,5 val. *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 169. L. 69v.*

92 *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 169. L. 72v.*

laikė dešimt baigiamųjų egzaminų (eilės tvarka, kaip minima atestate): tikyba, rusų kalba ir bažnytinė slavų kalba (skaitymas) su vertimu į rusų kalbą, aritmetika, praktinė geometrija, geografija ir Rusijos istorija su pagrindinėmis žiniomis iš bendrosios istorijos ir geografijos, braižyba ir piešimas, giedojimas, gimnastika⁹³. Tiesa, miesto mokyklos prie instituto auklėtiniai nuo 1898 m., o dar vėliau ir paties instituto mokiniai, dainavimo egzamino laikyti nebeprivalėjo⁹⁴.

1894 m. ataskaita

Svarbus dokumentas, atskleidžiantis instituto tikslus ir kryptingą veiklą, yra ataskaita už 1894 m., kai institutas pradėjo 19-uosius darbo metus. Nurodomas instituto tikslas – paruošti miesto mokykloms dalykiškus mokytojus, išauklėtus „religine-moraline ir patriotine kryptimi ir turinčius svarbiausius visų dalykų mokslinius pagrindus“⁹⁵. Institutas savo veiklą derino su įstatymų reikalavimais, taip pat su programomis ir mokymo planais, patvirtintais Liaudies švietimo ministro 1876 m. lapkričio 13 d., vadovaujantis apskrities viršininko įsakymais. Tokiu būdu atsiskaitomaisiais metais institutas sėkmingai vykdė užsibrėžtus uždavinius: po I pusmečio apie tai galima spręsti iš keliamųjų egzaminų rezultatų, o po II pusmečio – pagal auklėtinių visų dalykų pažymius. I pusmečio pabaigoje vyko keliamieji egzaminai raštu ir žodžiu⁹⁶. Dainavimo egzamino mokinių rezultatai:

I klasė (12 mokinių): 5 balus gavo du mokiniai, 4 balus – aštuoni, 3 balus – du mokiniai.

II klasė (12 mokinių): 5 balus gavo septyni mokiniai, 4 balus – penki mokiniai.

III klasė (13 mokinių): 5 balus gavo trys mokiniai, 4 balus – šeši, 3 balus – keturi mokiniai.

Minimas atviras renginys, vykęs po visų egzaminų – birželio 13 d. Jis prasidėjo pamaldomis vidurinių mokslo įstaigų cerkvėje, kurias vedė instituto tikybos mokytojas. Instituto auklėtiniai ir miesto mokyklos prie instituto mokiniai su mokytojais renginį pradėjo troparijais „Šiandien mus subūrė Šv. Dvasios malonė“ giedojimu. Auklėtinių ir mokinių choras atliko specialią giesmę už pasibaigusius 1892–1893 m. m.⁹⁷

Pateikiamoje II pusmečio rezultatų lentelėje (5 lapo kita pusė) dainavimo egzamino rezultatai yra tokie:

1 klasė (13 mokinių): 5 balus gavo trys mokiniai, 4 balus – septyni, 3 balus – trys mokiniai.

⁹³ *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 154. L. 34.*

⁹⁴ *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 221. L. 34; F. 569. Ap. 1. B. 273. L. 44v, 61v; F. 569. Ap. 1. B. 451. L. 72v.*

⁹⁵ *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 132. L. 2.*

⁹⁶ Pagal nurodytas temas raštu vyko rusų kalbos ir matematikos egzaminai. Žodžiu buvo egzaminuojama iš visų dalykų.

⁹⁷ *LVI A. F. 569. Ap. 1. B. 132. L. 5.*

2 klasė (10 mokinių): 5 balus gavo trys mokiniai, 4 balus – du, 3 balus – keturi mokiniai⁹⁸.

3 klasė (9 mokiniai): 5 balus gavo keturi mokiniai, 4 balus – trys, 3 balus – du mokiniai.

Iš ataskaitos metais pravesių 8 praktinių dainavimo užsiėmimų (nuo sausio 1 d. iki kovo 21 d.) Pedagogų taryba du pripažino kaip „pilnai patenkinamus“, du – kaip „gerus“, keturis – kaip „patenkinamus“⁹⁹. Ataskaitos metais mokiniai mokėsi muzikos „uoliai ir su meile“, pasiekė „žymių rezultatų“, todėl instituto orkestras galėjo dalyvauti koncerte Vilniuje „trūkstantį Vilniaus vidurinio ugdymo įstaigų mokleivių naudai“. Orkestre ataskaitos metais buvo 22 instituto auklėtiniai ir 4 miesto mokyklos, veikiančios prie instituto, mokiniai. Praėjusių metų praktika parodė, kad instituto auklėtiniai negali muzikai skirti 6 val. per savaitę, neatimdami laiko nuo kitų būtinų užsiėmimų, todėl II pusmetį muzikos užsiėmimų valandų, Pedagogų tarybos nutarimu, buvo sumažinta: vietoj trijų pamokų po 2 val. liko trys 1 val. trukmės pamokos per savaitę. Per metus muzikos mokymui skirta 300 rb. iš Švietimo apygardos valdybos lėšų¹⁰⁰.

1898 m. I pusmečio posėdžių protokolai patvirtina, kad dainavimo buvo mokoma visose instituto ir prie jo veikusios miesto mokyklos klasėse, tačiau mokyklos mokiniams nereikėjo laikyti dainavimo egzamino¹⁰¹. Panašu, kad tvarka dėl dainavimo mokymo ir egzaminavimo keisdavosi, kadangi miesto mokyklos prie instituto auklėtiniai nuo 1898 m., o dar vėliau ir paties instituto mokiniai, dainavimo egzamino laikyti nebeprivalėjo¹⁰².

Instituto mokymo programos 1900–1901 m. m. byloje pateikiami mokymo programų aprašai, kuriuose nėra nė žodžio apie muziką ar giedojimą. Minima geografija, rusų k. metodika, rusų k. gramatika, rusų literatūra, rusų k., algebra ir aritmetika, literatūros istorija, geometrija, gimnastika, rusų ir bendroji istorija, Romos katalikų Dievo įstatymai. Tai rodo, kad muzikos dalykas tuo metu nebuvo dėstomas. Didžiausias dėmesys skiriamas rusų istorijai, kalbai, kultūrai. Per 25 metus (1875–1900) Vilniaus mokytojų institutą baigė 354 mokiniai, iš jų 7 – aukso medaliu, 29 – sidabro¹⁰³.

Apibendrinant, iš aptartų dokumentų galima spręsti, kad Vilniaus mokytojų institute ir dėstytojams, ir besimokantiems buvo keliami aukšti reikalavimai. Ne itin gausiai naudotas aukščiausias įvertinimo pažymys (5) byloja apie reiklų mokinių vertinimą; taip pat nebuvo taikstomasi su smunkančiu dėstyto lygiu.

98 Nesutampa archyvinuose dokumentuose nurodomas 2 klasės mokinių skaičius.

99 *LVI A.* F. 569. Ap. 1. B. 132. L. 12.

100 *LVI A.* F. 569. Ap. 1. B. 132. L. 12v, 13.

101 *LVI A.* F. 569. Ap. 1. B. 221. L. 34.

102 *LVI A.* F. 569. Ap. 1. B. 221. L. 34; F. 569. Ap. 1. B. 273. L. 44v, 61v.; F. 569. Ap. 1. B. 451. L. 72v.

103 Двадцатипятилетие 1900: 45.

Didelis dėmesys institute buvo skiriamas religiniam-ideologiniam ir patriotiniam auklėjimui, mokytojų ir mokinių etinei bei profesinei reputacijai. Mokytojai turėjo būti lojalūs Rusijos valdžiai, didelė reikšmė buvo skiriama mokytojo biografijai plačiaja prasme.

Į mokymo procesą ir mokytojų rengimą žiūrėta itin atsakingai ir kruopščiai, nebuvo paliekama vietos saviveiklai – visi detalūs mokymo planai turėjo būti patvirtinami prieš pradėdant juos įgyvendinti. Praktiniame mokymo procese ir instituto auklėtinių atliekamoje praktikoje miesto mokykloje prie instituto dalyvaudavo visas kolektyvas – nuo direktoriaus iki pačių mokinių.

Muzikinis ugdymas aptariamuoju Vilniaus mokytojų instituto veikimo laikotarpiu neatsiejamas nuo carinės Rusijos ideologijos ir kultūros bei stačiatikių bažnyčios tradicijų – mokoma tik stačiatikių liturgijos, rusų kompozitorių kūrinų ir liaudies dainų, parankių caro valdžiai ir rusinimo politikai. Kita vertus, giedojimo ir muzikos mokymui teikta didelė svarba apskritai, suvokiant, kad muzika teigiamai veikia mokinių sielą ir protą. Politinio pobūdžio iškilmės institute visada vykdavo su muzika suteikiant auklėtiniams galimybę pademonstruoti pasiekimus.

Dainavimo ir muzikos mokytojai dažnai buvo politinio, religinio ar karinio rango pareigūnai bei valdininkai, nebūtinai turėję nuoseklų muzikinį išsilavinimą.

Tarp asmenų, kurių veiklai ir nuopelnams skiriama daugiausia dėmesio archyvuose dokumentuose, yra pirmasis dainavimo, istorijos ir geografijos mokytojas Vasilijus Spaskis, institute dėstęs 1875–1883 m. Iš aprašų ir minimų apdovanojimų akivaizdu, kad jis buvo kvalifikuotas, profesionalus mokytojas, sugebėjęs išugdyti kokybiškai, darniai keliais balsais giedojusį instituto chorą.

Vėlesniais metais, nuo 1883 m., dainavimo ir muzikos mokytojams dažnai keičiantis, dainavimo ir muzikos dėstymo lygis institute ir prie jo veikusioje dvimetėje miesto mokykloje ne visuomet buvo stabilus.

Gauta 2014 06 25
Priimta 2014 07 19

Šaltiniai ir literatūra

1. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*. F. 569. Ap. 1.
2. Juška, A. Kai kurie tautinės inteligentijos formavimosi bruožai. *Voruta*. 2013. <http://www.voruta.lt/kai-kurie-tautines-inteligentijos-formavimosi-bruozai/> (žiūrėta 2013 12 12).
3. Karčiauskienė, M. *Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis XIX a. antroji pusė – XX a. pradžia*. Antologija. Kaunas: Šviesa, 2002.
4. Karčiauskienė, M. ir kt. *Lietuvos mokyklos ir pedagoginės minties istorijos bruožai*. Vilnius: Mokslas, 1983.
5. Melnikas, L. *Lietuvos žydų muzikinio paveldo pėdsakai*. Vilnius: Charibdė, 2008.
6. Visockis, V. Vilniaus muzikos mokyklos iki 1917 m. *Menotyra*. 1974. 5: 67–86.
7. *Двадцатипятилетие Виленского учительского института. 1875–1900*. Краткая историческая записка. Вильна, 1900: 90.

Kamilė Rupeikaitė

Musical education at Vilnius Teacher Training Institute in 1875–1900

Summary

This article provides the first review of musical education at the Vilnius Teacher Training Institute from the year it was established to 1900. The review is based on archival material stored at the Lithuanian State Historical Archives and on the 1900 publication “*Двадцатипятилетие Виленского учительского института. 1875–1900. Краткая историческая записка*”. Even though the publication is full of pathos, strong emphasis on political aspects related to the establishment and activities of the institute, the Tsar, and Russia, including ideology exalting Russian culture and promoting a pro-Russian interpretation of Lithuanian history, the publication is extremely valuable as an authentic piece of material that survives from the times when the institute was operating and as a document testifying to the peculiarities of the education system in tsarist Vilnius.

The Vilnius Teacher Training Institute was established in 1875 with the aim to meet the growing need faced by the tsarist government for the initial training of teachers to work in schools in the city of Vilnius. The institute mainly focussed on written works in the Russian language, but a lot of time and effort was devoted to developing the students’ musical ear and singing skills. It is said that from the day it was established, the institute ‘had a strong focus on the best possible teaching of singing’. Musical training during the period under review was inseparable from the ideology and culture of Czarist Russia and from the traditions of the Orthodox Church. Students were taught about the works of Russian composers and Russian folk songs that were found suitable by the tsarist government, specifically in terms of its Russification policy. The article covers the history of the establishment of the institute, the teaching of singing and music in the context of other disciplines (including teaching programmes), the practical training of students, the system for teaching music at a city school that was operated by the institute, and personalities. Vasily Spassky, who worked at the institute from 1875 to 1883 and was the first teacher of singing, history and geography, is one of the personalities widely discussed in the article. Historical sources and awards show that Spassky was a highly qualified professional who educated the members of the choir of the institute. Led by Spassky, the institute’s choir became widely known and was considered one of the best choirs in Vilnius. In later years, beginning with 1883, there was a high turnover of teachers of singing and music at the institute, and the standard of teaching singing and music at the institute and at the school that it established often varied.

KEY WORDS: Vilnius Teacher Training Institute, musical training, Vasily Spassky, singing